

ТЕКСТ ЛЕКЦІЇ

за темою

«Джерела конституційного права України»

ПЛАН ЛЕКЦІЇ

1. Поняття та види джерел конституційного права України
2. Місце Конституції України в системі джерел конституційного права України
3. Закони та підзаконні нормативні акти, як джерела конституційного права
4. Нормативно-правові договори як джерело конституційного права України
5.«Нетрадиційні» для правової системи України джерела конституційного права та їх особливості

Література основна

1. Конституційне право України: підруч. / До 20-ої річниці Конституції України та 25-ої річниці незалежності України / В. Л. Федоренко. – К. : Видавництво Ліра-К, 2016. – 616 с.

2. Конституційне право України: прагматичний курс: навч. посіб. / М. В. Афанасьєва, Ю. Ю. Бальцій, Ю. Д. Батан [та ін.]: за заг. ред. М. В. Афанасьєвої, А. А. Єзерова; тех. ред. Ю. Д. Батан. - Одеса : Юридична література, 2017. - 256 с.

3. Конституційне право України : навч. посібник [для підгот. до іспиту за кредитно-модульною сист. навчання]. – 2-е вид., перероб. і доп. / В. О. Боняк, В. А. Завгородній, А. В. Самотуга, Л. А. Філяніна. – Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2017. – 293 с.

4. Конституційне право України: навчально-методичний посібник для самостійної роботи та практичних занять для студентів II курсу першого (бакалаврського) рівня галузь знань 08 “Право” спеціальності 081 “Право” / уклад.: Ю. Г. Барабаш, В. П. Колісник, Т. М. Слінько та ін. – Харків: Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, 2016. – 178 с.

Додаткова література

1. Кшиштоф Екгардт Система джерел права в конституції республіки Польща від 2 квітня 1997 // Матеріали першого засідання Українсько-польського клубу конституціоналістів. Грудень, 2006 / За ред. В.Шаповала, В.Скшидло, П.Стецюка. Київ-Львів: Юриспруденція, 2008. 140 с. С.87-95.

1. Поняття та види джерел конституційного права України

Важливою складовою частиною процесу здобуття юридичної професії є набуття вміння швидко і правильно знаходити серед великої кількості правових актів таку правову норму, яка підлягає застосуванню в даному випадку. Вказане завдання набагато легше здійснити, коли є чітке розуміння теорії джерел права.

Історія поняття «джерело права» бере початок з часів Стародавнього Риму, коли більше двох тисяч років тому давньоримський історик Тит Лівій назвав Закони XII таблиць витокom (джерелом) усього права (публічного і приватного). Сучасна юридична наука визначає дане поняття у матеріальному (установки, принципи моральні, політичні, релігійні тощо, які впливають на позитивне право) і формально-юридичному значеннях (способи закріплення, зовнішнього вираження, існування правил поведінки).

На думку авторки дисертаційного дослідження джерел конституційного права України О.П. Васильченко, під поняттям «джерело конституційного права України» розуміється спосіб існування найбільш суттєвих і загальних правил поведінки (зовнішня форма їх виразу), які володіють власними ознаками і регулюють постійні відносини конституційного характеру.

Особливістю джерел конституційного права України є те, що це надзвичайно розгалужена система, до якої входять найбільш різноманітні акти. Однак не кожна правова норма – це джерело конституційного права.

М.І. Марчук стверджує, що для того, щоб визнати той чи інший документ джерелом конституційного права України, він має відповідати трьом ознакам:

- 1) бути нормативним, тобто містити норми права і бути розрахованим на неодноразове використання;
- 2) бути чинним, тобто мати юридичну силу, бути здатним до реального впорядкування суспільних відносин;
- 3) містити хоча б одну конституційно-правову норму.

Цікавим є іноземний досвід вирішення питання про систему джерел конституційного права на прикладі конституції Польщі. З даного приводу доктор права Шиштоф Екгардт звертає увагу на те, що вже на початкових етапах робіт над Конституцією Республіки

Польща, яка була прийнята 2 квітня 1997р., з'явилися пропозиції зібрати виражену проблематику джерел права в окремому розділі (розділ III чинної Конституції). Одночасно вирішено «закрити» систему джерел права, що з предметного погляду означає ситуацію, в якій норми права можуть бути створені тільки в актах, які чітко вказані в Конституції, тобто: — в нормативних актах, тобто документах державних органів та органів місцевого самоврядування, що містять заковдані в правових положеннях правові норми, які регулюють певну сферу суспільних відносин, — в договорах, що містять норми міжнародного права.

Світова практика конституціоналізму до джерел конституційного права відносить: нормативно-правові акти; міжнародні договори; судові прецеденти; правові звичаї, наукову доктрину.

Система джерел конституційного права України включає: Конституцію України; закони України; підзаконні акти.

Прикладами джерел конституційного права України є: Конституція України, Конституція Автономної Республіки Крим, закони, постанови Верховної Ради України, акти Верховної Ради Автономної Республіки Крим, декларації (насамперед Декларація про державний суверенітет України), Акт проголошення незалежності України, постанови Кабінету Міністрів України, Ради міністрів Автономної Республіки Крим, акти місцевих державних адміністрацій, органів місцевого самоврядування тощо.

Важливо розуміти, що система джерел конституційного права у повній мірі відчуває на собі тенденції розвитку конституціоналізму в державі. Людиноцентризм, перерозподіл взаємозв'язків між державною владою і місцевим самоврядуванням - це ключові тенденції, які мають вплив на подальший розвиток системи джерел конституційного права України.

О.П. Васильченко у своєму дисертаційному дослідженні доводить, необхідність існування нетрадиційних джерел конституційного права України (рішень Конституційного Суду України, Європейського Суду з прав людини, правової доктрини та звичаю) як основи подальшого розвитку сучасної системи джерел конституційного права України.

2. Місце Конституції України в системі джерел конституційного права України

Конституція України займає особливе місце в системі джерел конституційного права України, адже має найвищу юридичну силу. Закони та інші нормативно-правові акти приймаються на основі Конституції України і повинні відповідати їй. Норми Конституції України є нормами прямої дії. Звернення до суду для захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина безпосередньо на підставі Конституції України гарантується (стаття 8 Конституції України).

Чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України. Укладення міжнародних договорів, які суперечать Конституції України, можливе лише після внесення відповідних змін до Конституції України.

Особливе місце Конституції України в системі джерел права обумовлено і порядком внесення до неї змін, що стосується і особливої процедури охорони конституції, де ключове місце займає Конституційний Суд України.

В назві Конституції України слово «основний закон» не застосовується. Така практика була відома в назві радянської конституції 1978р. Сучасний конституціоналізм виходить з того, що поняття «конституція» і «засадничий акт» - це слова з одним змістом.

3. Закони та підзаконні нормативні акти в якості джерел конституційного права України

Поняття «закон України» визначається в якості нормативно-правового акта, який приймається органом законодавчої влади або шляхом референдуму, регулює найважливіші суспільні відносини, має вищу юридичну силу в системі українського законодавства.

Не кожен закон України є джерелом конституційного права, адже для такої його ідентифікації він має включати конституційно-правові норми. Тобто стосуватися предмету конституційного права.

У тексті Конституції України вживається родове поняття «закон», однак немає положень щодо класифікації законів. Питання

класифікації законів України на три групи: конституція, конституційні закони, звичайні закони – це розробка науки конституційного права.

Конституційний закон - закон про внесення змін та доповнень до Конституції України, як і закон, який прийнятий на виконання норм самої Конституції України.

Конституційні закони мають такі властивості:

а) спеціальний порядок прийняття (двома третинами голосів від конституційного складу Верховної Ради України);

б) відсутність можливості у Президента України застосовувати право вето; в) спеціальний предмет правового регулювання.

Звичайні закони є найбільш численними в структурі законів України. Важливим орієнтиром в законодавчій роботі Верховної Ради України є ст. 92 Конституції України, де визначено перелік питань, які визначаються виключно законами України (включає 22 питання), які встановлюються виключно законами України (8 питань).

Підзаконні нормативно-правові акти як джерело конституційного права України видаються відповідно до закону, на його основі, для конкретизації приписів закону, з метою регулювання відносин, що становлять предмет галузі конституційного права. До них належать: постанови Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, розпорядження Президента України та його укази, які мають нормативний характер, акти місцевого самоврядування (акти місцевих референдумів; статути територіальних громад; нормативні акти органів і посадових осіб місцевого самоврядування, прийняті на підставі ст. 144 Конституції України).

4. Нормативно-правові договори як джерело конституційного права України

Нормативно-правові договори, які регулюють конституційні відносини, можуть бути двох видів: внутрішньодержавні; міжнародно-правові.

Серед внутрішньодержавних нормативно-правових договорів можна виокремити конституційний договір між Верховною Радою України та Президентом України від 08.06.1995 р. Також до цього

переліку належать договори про делегування повноважень, про угоди між органами місцевого самоврядування тощо.

Однак більшого поширення отримали саме міжнародно-правові договори, які стали джерелами конституційного права.

О.А. Назаренко зазначає, що міжнародним договором України як джерелом конституційного права України, є угода між Українською державою та державами, міжнародними організаціями іншими суб'єктами міжнародного права про встановлення принципів та норм, які у національній правовій системі регулюють конституційно-правові відносини.

У ст. 9 Конституції України зазначено, що чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України.

Закон України від 29.06.2004р. «Про міжнародні договори України» визначає форми надання згоди України на обов'язковість міжнародного договору:

- 1) ратифікація,
- 2) затвердження,
- 3) підписання, 4) прийняття,
- 5) приєднання до договору.

Якщо мова йде про надання згоди на обов'язковість на території України міжнародного договору, який є джерелом конституційного права України, то надання згоди Верховною Радою України може відбуватись лише шляхом прийняття закону про ратифікацію.

Укладення міжнародних договорів, які суперечать Конституції України, можливе лише після внесення відповідних змін до Конституції України.

5. «Нетрадиційні» для правової системи України джерела конституційного права та їх особливості

У 2008р. В.І. Цоклан у дисертаційному дослідженні «Система сучасних джерел конституційного права України: проблеми теорії та практики» зазначала про утворення «нетрадиційних» для національної правової системи в цілому джерел конституційного

права – судових прецедентів, правових звичаїв, правових договорів, конституційної доктрини тощо.

Відтоді дані «нетрадиційні» для правової системи України джерела конституційного права поступово проходять шлях свого утвердження.

Т.О.Цимбалістий зазначає: «Джерелом права, частиною національного законодавства України є рішення Конституційного Суду України з питань конституційності актів і офіційного тлумачення Конституції і законів України, а також висновки про конституційність чинних міжнародних договорів України. Що ж до інших висновків Конституційного Суду, а саме: про конституційність міжнародних договорів, які вносяться до Верховної Ради України для надання згоди на їх обов'язковість, про додержання конституційної процедури розслідування і розгляду справи про усунення Президента України з поста в порядку імпичменту, про відповідність законопроекту про внесення змін до Конституції України вимогам ст. 157 і 158 Конституції України, про порушення Верховною Радою Автономної Республіки Крим Конституції або законів України, то вони є лише обов'язковою підставою для прийняття Верховною Радою України відповідних рішень, проте самостійного правового значення не мають.

Важливим допоміжним джерелом конституційного права в Україні стала наукова доктрина. Конституційний Суд України з'ясовує думку провідних вітчизняних наукових установ з ти чи інших питань, які перебувають на розгляді суду.

Сутність правового звичаю в якості джерела конституційного права досліджена в дисертації О.В. Сав'як. Дане поняття дослідник визначає в розрізі історично сформованого, позитивно зарекомендоване у вітчизняній конституційній практиці, і, як правило, санкціоноване суб'єктами конституційного правотворення, правило поведінки або діяльності, що є елементом конституційної правової свідомості учасників конституційних правовідносин, і має відповідну юридичну силу.

Ні чим іншим, як прикладом правового звичаю в конституційному праві України є ст. 79 Конституції України, яка передбачає порядок набуття повноважень новообраними народними депутатами України, де зазначено, що присягу зачитує найстарший за віком народний депутат України перед відкриттям першої сесії

новообраної Верховної Ради України, після чого депутати скріплюють присягу своїми підписами під її текстом.

Питання для самоконтролю

Визначити поняття «джерело конституційного права» у юридичному змісті.

Перелічити види джерел конституційного права України.

Визначити поняття «закон», перелічити види законів.

Проаналізувати роль та місце актів органів виконавчої влади та

Президента України у

системі джерел конституційного права.

Які міжнародні договори є джерелами конституційного права?